

TÜRKÇEDE ÇEKİLİM İLKESİ VE TABANA YANAŞIKLIK HİYERARŞİSİ

Turgay SEBZECİOĞLU*

Geliş Tarihi: Mart, 2017

Kabul Tarihi: Kasım, 2017

Öz

Bu çalışmada, dilsel üretimlerin temel oluşum sürecini, “Herhangi bir dilbilgisel işlemde çekim alanı oluşturan *dilbilgisel birim*, potansiyel konumda bulunan diğer biçimbirimleri kendisine doğru çeker” biçiminde açıklayan *Çekilim İlkesi* (Çİ) ile onun Türkçedeki görünümleri üzerinde durulacaktır. Çİ'nin iki türü ve aşaması bulunmaktadır: *İçkin Sözlüksel Çekilim* (İSÇ) ve *Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim* (NGSÇ). İSÇ, sözcük dağarcığı ve uzun süreli belleğin yer aldığı bölgede ya da o bölgeye yakın gerçekleşmektedir. Bu çekilim türü, evrensel nitelik taşıyan kalıtsal dilbilgisi ve ana dile özgü temel dilbilgisi dizgesinin gerçekleşimini sağlamaktadır. Bu gerçekleşim tekdüze, otomatik (irade dışı) ve pasiftir. Yalnızca, sözdizimsel görevi bulunan çekim eklerinin değil, türetim eklerinin dizilimine ilişkin de bir açıklama getirmektedir. NGSÇ ise dil kullanıcısının niyeti doğrultusunda biçimlenen dilbilgisel bir çekilimdir. Çekilimin ikinci aşamasıdır. Aktif ve seçimlidir. Bu çekilim türü bazı eylem çerçevelerinin yüklem çerçeveleri *değiştirim* işlemiyle neden birden fazla olasılık içerdiğini de açıklayabilmektedir. Bu üretim alanında ağırlıklı olarak türetim değil çekim biçimbirimleri görev üstlenmektedir. İSÇ'den NGSÇ'ye tabana çekimlenen dilbilgisel birimlerin belli bir düzen içinde tabana eklemledikleri görülmektedir. Bu dizilim *Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi* adıyla kurula bağlanmıştır. Bu çalışmada, söz konusu hiyerarşinin somut görünümleri Türkçe örnekler üzerinden açıklanmış, Çİ ve türlerinin Chomsky'nin (1995) *The Minimalist Program*'da belirttiği üretici dil modelinden ayrılan birkaç yönü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, Çekilim İlkesi, Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi, İçkin Sözlüksel Çekilim, Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim, koşal çekilim.

GRAVITATION PRINCIPLE AND HIERARCHY OF CONTIGUITY IN TURKISH

Abstract

The present study is oriented on *Gravitation Principle* (GP) which interprets fundamental formation process of lingual structuring as that *Linguistic item* creating gravitational field in any grammatical operation pulls on other items (morphemes) at potential positions” and its appearances in Turkish. GP is found in two types and two stages: *Inherent Lexical Gravitation* (ILG) and *Intent-driven Syntactic Gravitation* (IDSG). ILG takes place in the region where the vocabulary and long-term memory or in the periphery of these fields. This type of gravitation allows occurrence of hereditary grammar with universal quality and basic grammar specific to mother tongue. This occurrence is uniform, automatic (non-purposeful) and

* Yrd. Doç. Dr.; Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sebzecioglu@yahoo.com.

passive. It does not only introduce an interpretation to inflectional suffix with syntactic gravitation task, but also to phrases of derivative suffixes. On the other hand, IDSG is a grammatical gravitation formed according to the intention of the language user. This is the second phase of gravitation. It is active and *optional*. This type of gravitation is also capable of explaining why some predicate frames are associated with *alternation operation* in more than one way. At this generation field, inflection morphemes are employed predominantly rather than derivation. It is observed that grammatical units inflected from ILG to IDSG base are affixed to the base in certain system. This phrase is regulated by a rule referred as *Hierarchy of Contiguity*. In the present study, concrete expressions of aforesaid hierarchy were interpreted through Turkish examples; and various dimensions of GP and its types diversified from the generative language model reported by Chomsky (1995) in *The Minimalist Program*.

Keywords: Turkish, Gravitation Principle, Hierarchy of Contiguity, Inherent Lexical Gravitation, Intent-driven Syntactic Gravitation, double gravitation.

1. Giriş

Canlı cansız bütün evrenin atom ve atom altı parçacıklardan oluşan bir okyanus olduğu bilgisinden yola çıkılarak, insanın da bu okyanusun içsel dinamiklerine bağlı olduğu çıkarımında bulunulabilir. Büyük (macro) ya da küçük ölçekli (micro), uzay madde çekimi veya bağıntıları bir biçimde en küçükten en büyüğe bütün biyolojik yapı taşlarını ve hatta toplumsal insan ilişkilerini belirliyor olmalıdır. Söz konusu etkileşimin, atom ve hücre gibi evrendeki farklı sistemlerin işleyiş benzerliklerini ve birbirleriyle ilişki kurabilme yetilerini açıkladığına ilişkin birçok kanıt ve çalışma bulunmaktadır (bk. Demirbüker Kavak 2010: 10; Erkan 2012: 140; Seçkin 2011: 7; Şengün 1959: 6; Varol ve diğ. 2004: 144). Evrensel etkileşimin yansımalarına, günümüz biliminin düşüncenin merkezi saydığı beyin de dâhildir. Beyindeki nöronlar ve o nöronların kendi arasındaki enerji dinamiklerinin *içkin dilbilgisi* (inherent grammar) ile ilişkili olmadığını düşünmek için insanın uzay-dışı bir canlı olduğunu kanıtlamak gerekir. Dolayısıyla, nöron hareketleri ve ilişkileri, bir biçimde evrensel dilbilgisinin temel yasalarını oluşturuyor olmalıdır. Bu çalışmada, içkin ya da sezgisel dilbilgisinin çıktısı olan konuşma ve yazı dilinin kimi görünüşlerinden yola çıkılarak bazı evrensel ilke ve stratejilerin varlığına ilişkin varsayımlar ortaya konacaktır.

Bu çalışma, ağırlıklı olarak, *Çekilim İlkesi* (Gravitation Principle) ile onun Türkçedeki görünüşleri üzerine biçimlenmiştir. Çekilim İlkesinin (kısaca **Çİ**) iki türü veya aşaması bulunmaktadır: *İçkin Sözlüksel Çekilim* (Inherent Lexical Gravitation) ve *Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim* (Intent-driven Syntactic Gravitation). *İçkin Sözlüksel Çekilimin* (kısaca **İSÇ**), sözcük dağarcığı ve uzun süreli belleğin yer aldığı bölgeye yakın gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu çekilim türü, evrensel nitelik taşıyan kalıtsal dilbilgisi ve ana dile özgü temel dilbilgisi dizgesinin gerçekleşimini sağlamaktadır. Bu gerçekleşim tekdüze ve pasiftir.

Yalnızca, sözdizimsel görevi bulunan çekim eklerinin değil, türetim eklerinin dizilimine ilişkin de bir açıklama getirmektedir. *Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim* (kısaca NGSC) ise dil kullanıcısının niyeti doğrultusunda biçimlenen dilbilgisel bir çekilimdir. Çekilimin ikinci aşamasıdır. Aktif, canlı ve seçimlik (optional) işlemlerin yer aldığı bir üretim alanıdır. Bu çekilim türü bazı eylem çerçevelerinin [*yüklem çerçeveleri* (predicate frames)] *değiştirim* (alternation) işlemiyle neden birden fazla olasılık içerdiğini de açıklayabilmektedir. Ağırlıklı olarak türetim değil çekim biçimbirimleri görev üstlenmektedir.

Dilsel çıktılar, çekilim alanlarında tabana çekimlenen dilbilgisel birimlerin belli bir düzen içinde tabana eklemlendiklerini sezdirmektedir. Bu dizilim *Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi* (Hierarchy of Contiguity) adıyla kurula bağlanmıştır (Sebzecioğlu 2016: 157). Eklemlenme NGSC'deki eşzamanlı dizilimlerden başlayarak İSÇ'de artzamanlı tortular bırakan bir sürecin sonucudur. Türkçede dizilimin yönü öbek düzeyinde sağa, ek düzeyinde sola doğrudur. Doğal olarak dizilim yönü dilden dile farklılık gösterecektir. Bu çalışmada, söz konusu hiyerarşinin somut görünüşleri Türkçe örnekler üzerinden açıklanmış, Çİ ve türlerinin Chomsky'nin (1995) *The Minimalist Program*'da ("Yetinmecî Çizgi") belirttiği üretici dil modelinden (generative language model) ayrılan birkaç yönü üzerinde durulmuştur.

2. Kuramsal Artalan

Kuramsal Artalan bölümünde, bu çalışmada yer alan çıkarımların temelini oluşturan ilkeler açıklanmış ve şahsım tarafından öne sürülen bu ilkelerin Türkçe bilmeyen araştırmacılarca okunurluğunu sağlamak için İngilizceleri de verilmiştir.

2.1. Çekilim İlkesi

Bu bölümde, Sebzecioğlu (2015a) ve (2015b)'de biçimlenen *Çekilim İlkesinden* (Gravitation Principle); *Taban-İçi Yapışma Koşulu* (Condition of Inter-Base Adhesion), çekilimin en net yansımalarının gözlendiği *Yükleme Çekilim İlkesi* (Principle of Gravitation onto Predicate) ve bu ilkenin gerçekleşimini koşula bağlayan *Yüklem-İçi Yapışma Koşulu* (Condition of Inter-Predicate Adhesion) kavramlarından söz edilecektir.

Çekilim İlkesi (Çİ) terimindeki *çekilim* (gravitation) sözcüğünü bir dilbilgisi terimi olan *çekim* (inflection) ile karıştırmamak gerekir. *Çekilim*, Isaac Newton'un *Evrensel Kütle Çekim Yasasına* (Law of Universal Gravitation) sembolik bir gönderimde bulunmaktadır. Elbette, bu çalışmadaki *çekilim* olgusu, uzay-İçi fiziksel bir olaya gönderimde bulunmasıyla atom üstü Newtoncu ve atom altı kuantum çalışmalarının sonuçlarıyla ilişkili olarak açıklanmalıdır. Dilbilimin, özdekler arasındaki çekilim veya bağıntı olgusunun özelliği ve işleyişi konusunda fizikçilerin çıkarımlarına dayanmaktan başka çaresi yoktur. Büyük ya da küçük ölçekli

evrendeki çekilimin veya bağıntının bir benzerinin veya onların etki dâhilinde bir yansımasının insan beynindeki nöronlar ve onların daha içkin dinamikleri arasında da olabileceğini (kütle çekimi ve beyin etkileşimi için bk. Varol vd. 2004) varsayan bu çalışma, buna ilişkin görüşleri dilbilgisi üzerinden vermeyi amaçlamaktadır. Ancak, burada iki gerçeğin altını çizmekte gerekmektedir.

(i) Bu çalışmada Çİ, bir fizik olayı olarak çekilimin evrensel bir yasa olarak nasıl gerçekleştiği sorunuyla ilgilenmez, yalnızca varlığıyla ilgilenir. Söz gelimi, dilbilgisel görüşleri ortaya çıkaran çekilimin gerçekleşme davranışının parçacık veya dalga hâlinde olması fiziğin konusudur. Genetik dizilimler, çekilimi ortaya çıkaran nöronların işleyişi biyolojinin konusudur. Bu çalışma sadece varsayılan çekilimin dilsel süreçleri ve görüşleri üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla, dilbilgisel açıklamalarla betimlenen çekilimin de fizik ya da biyoloji kuramlarıyla doğrudan örtüşmesi beklenemez. Ancak, bu gerçek, gerektiği durumlarda fizik ya da biyolojinin çıkarımlarından yararlanılmayacak anlamına gelmemektedir.

(ii) Düşünmeye ve dile ait işlemlerin hepsinin beyinde gerçekleştiği savı, günümüz bilimi açısından bir ön kabuldür. İleride düşünmenin, soyut dilsel üretimin genetik olarak insan bedeninin farklı bölgeleriyle ve hatta bütün bedeniyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak, Çİ, çekilimin (“bağıntının”) evrendeki tüm birimleri kapsadığı kabulünden yola çıktığı için dilsel görüşleri ortaya çıkaran çekilimin farklı biyolojik alanları ilgilendirmesi ilkenin ruhunu zedelemeyecektir.

Çİ’de, dilbilgisel birimlerin artzamanlı ya da eşzamanlı, yani, “kalıcı” ya da “geçici” olarak taşınmalarının alt ilkeleri ve koşulları söz konusu olsa da en temelde Çİ, dilsel üretimin tek bir ilke ile açıklanma çabasının bir sonucu olarak ortaya atılmıştır. *İçkin dilbilgisinin* konuşma ve yazı diline ilişkin yansımalarından hareketle varlığı kanıtlanmaya çalışılsa da Çİ’nin gerçek dünyadaki gerçekleşimi beynin nöronlar arası etkileşimine bağlanmaktadır. Çİ’ye göre nöronlar, konuşucunun çeşitli niyet odaklı güdülenmelerine, taslaklarına göre enerjiyle ilişkili olarak çeşitli ana ya da yan çekim alanları oluşturur. Bu da nöronların daha derinde atomik ya da atom-altı özelliklerle olan içsel dinamiğiyle ilişkili olmalıdır. Bu bağlamda Çİ, *Beyindilbilim* (Neurolinguistics) ya da Noam Chomsky’nin vurguladığı Biyo-dilbilim (Biolinguistics) alanına dâhil bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Chomsky’nin (2004; 2007) Biyo-dilbilim terimiyle belirttiği alan temelde, *içkin dilbilgisi* (internal language/ I-language) ile ilişkilidir. Ona göre, bağımsız bir bileşen olan *dil yetisi* (faculty of language); genetik aktarım, çevresel uyarımlarla harekete geçme gibi kimi yönlerden görme, işitme, yön bulma benzeri biyolojik sistemlere benzese de özerk organik bir sistemdir. Çocuklar dil ediniminde çeşitli dilsel deneyimlerle belirli dilsel verileri kategorize

edebilir. Deneyimlerin dil edinimine dönüşmesi için dilbilgisinin yapısına ilişkin açık bir kanıttır. Dilin özerk bir sistem olarak ortaya çıkışı *doğal eleme* (natural selection), herhangi bir tecrübeye bağlı olmadan beklenmedik bir biçimde aniden (“sudden”) ortaya çıkma gibi varsayımlarla ele alınabilir. Chomsky (2004), dilin ya da canlılardaki iletişim sistemlerinin evrimiyle ilgili çalışmaların henüz yetersiz, tartışmalı varsayımların ise biraz kafa karıştırıcı ve anlaşılmaz olduğunu belirtmekte; özellikle doğal elemanın dil evrimini açıklamakta yetersiz kaldığını düşünmektedir.

Çİ'nin genetik ve nöronları ilgilendiren yönü daha çok biyolog ve sinirbilimcileri ilgilendirdiği için açıklamaları daha çok bilişsel işlemler açısından yapmakta fayda var. Çekilimin gücü iki temel niteliğe dayanmaktadır: (i) Güçlü bir biçimde bir merkeze doğru çekilen biçimbirimler çekildikleri merkezle dilbilgisel, anlamsal veya işlevsel olarak bir uyum içerisindedirler; (ii) Bilişsel olarak zihinde canlı, aktif, bilinen olan birimler bağımsız davranabilme gücüne sahip olduklarından çekilimin daha az etkisinde kalırlar. Bunu şöyle bir benzetmeyle örneklendirmek mümkündür. Ay'ın düşük bir gücü olduğu için Dünya'nın çekim alanı içerisindedir. Bundan dolayı, Dünya'ya daha yakındır. Bağımsız davranabilme oranı daha düşüktür. Buna karşın, Güneş daha büyük, daha parlak ve daha belirgin olduğu için bağımsız davranabilmekte, Ay gibi Dünya'ya yakın durmak zorunda bulunmamaktadır. Bu benzetme özne ve nesne konumunda bulunan biçimbirimler üzerinden açıklanarak somutlaştırılabilir. Özne, güneşin konumu ile bir benzerlik kurularak düşünülebilir. Zihinde *eski bilgi* (given information), zihin açısından *yeni bilgiye* (new information) göre daha belirgin, canlı ve daha görünür olduğundan genellikle özne konumuna yerleşir. Bilişsel güç özne konumundaki birimlere bağımsız davranabilme gücünü kazandırdığından merkeze, yani yüklem ve onun beyni olan eyleme yakın olmak zorunda değildir. Buna karşın, nesne konumundaki dilsel birimler (ad ve adın aldığı ekler) Ay'ın Dünya ile olan yakın ilişkisinde olduğu gibi yüklem ve onun çekirdeği eylemle yakın ilişki içerisindedir. Bu bağımlılık ilişkisi onun bağımsız davranabilme gücünü azaltır ve onu uyumluk çekilimin gücüyle yüklemle yaklaştırır. Öte yandan Dünya Güneş'i de çekimi altına almak istediğinde Ay'a uyguladığı çekimden çok daha fazlasını kullanması gerekecektir.

Sonraki bölümlerde, çekilim etkisi altında bu yaklaşma ya da yaklaşmamanın yalnızca sözdizimsel konumları değil, çekim ve türetim eklerinin bir sözcüğün üzerine eklenme sırasını, yani eklerin dizilimini de belirlediği görülecektir.

(1) **Dilbilimde Çekilim İlkesi (The Gravitation Principle in Linguistics)**

Herhangi bir dilbilgisel işlemde çekim alanı oluşturan dilbilgisel birim, potansiyel

biçimbirimleri kendisine doğru çeker. ("Linguistic item which forms the gravitational field in any grammatical process pulls potential morphemes towards itself.")

Yukarıda özne-nesne karşıtlığında verildiği gibi her biçimbirimin çekilime uğrama etkisi aynı değildir. O hâlde, hangi biçimbirimin daha çok çekilim etkisinde kalacağını ("potansiyel biçimbirim" olduğunu) belirleyen bir koşula ihtiyaç bulunmaktadır: *Güçlü Çekilim Koşulu*.

(2) **Güçlü Çekilim Koşulu (Condition of Strong Gravitation)**

(i) *Çekim alanı oluşturan dilbilgisel biçimbirim, potansiyel biçimbirimleri Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisine göre kendisine doğru çeker. ("Linguistic item which forms the gravitational field in any grammatical process pulls potential morphemes towards itself according to Condition of Strong Gravitation.")*

(ii) *Dilde kalıcı çekilim artzamanlı bir süreç gerektirir ("Permanent linguistic gravitation requires a diachronic process.")*

Güçlü Çekilim Koşulu, çekilim etkisindeki dilbilgisel birimlerin *odak-birime* (focus-unit) yapılaşma veya eklenme sırasını *Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisine* göre belirlemektedir. Taban yerine *baş* (head) terimi de kullanılabilirdi ama baş daha çok öbekselle ilişkilere gönderimde bulunmaktadır. Oysaki Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi, hem sözlüksel hem de öbekselle çekilime ilişkin dizilimleri kapsamaktadır. Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi, çekilime gücü yüksek olandan zayıf olana doğru bir derecelendirme diziliminin varlığını öngörür. Biçimbirimlerin tabana diziliş sırasıyla işlevleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Tabana en yakın olanlar, onun içkin anlamı ya da açık bir biçimde onun belirleyeceği ilişkiler ağına en uyumlu olanlardır. Öte yandan güçlü bir biçimde çekimlenmeyebilir ve sözdizimsel süreçlerde güçlü bir uyum içerisinde olmayabilirler. Söz gelimi, Türkçede özne yüklem tabanına en uzak konumdur. Buna karşın özne en fazla çekimlenen ve yüklemle uyuma en fazla girendir. Öbekselle düzlemde tabana yanaşma niteliği yüksek olan biçimbirimlerin bir diğer özeliği ise *temel belirleyici* ya da *baş* (head) olma niteliklerini taşımalarıdır.

(3) **Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi (Hierarchy of Contiguity)**

(i) *Tabanın içkin sözlüksel anlamı ya da temel dilbilgisel ilişkileri açısından belirleyici olan biçimbirimler diğer biçimbirime göre tabana daha yakın konumda bulunur.*

(ii) *Tabana yakın birimler artzamanlı süreçte, yüksek dereceli çekilimden alçak dereceli çekilime geçmiş olandır. Bu süreç aynı zamanda NGŞÇ alanından İŞÇ alanına geçiş serüvenidir. Tabana yanaşık birimlerin uzun süreli belleğin alanı*

içerisinde olması, yüksek enerjiyle çekilim gerekliliğini azaltır.

Tabana Yanaşıklık İlkesi ile Yükleme Çekilim İlkesi çoğu zaman karşıt bir gerilim oluşturmaktadır. Buna *dilsel çekilim gerilimi* (gravitational tension in language) denilebilir. Kazanan her zaman daha güçlü bir çekilim enerjisi oluşturabilir. Söz gelimi, bir ada gelen durum eki eklendiği ada hem de yükleme (veya başka bir tür *baş*) doğru bükülmektedir. Adla çekilimi daha zayıf olduğu için yükleme çekilimi daha fazladır. Bu da durum eklerine adın değil “yüklemin adamı” olma niteliğini kazandırır. Böylece durum eklerinin adlara çekimlenmesi adla arasındaki zayıf da olsa bir aidiyetin veya bağlılığın göstergesi olsa da gerçek görevinin yüklem tarafından belirlendiği, bu açıdan da çekilim yönünden yükleme çok daha fazla “teşne” olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, bir öbeğin başıyla ekin eklendiği taban arasında bir gerilim olmasaydı, söz gelimi Türkçede, durum ekleri ilgeç öbeğindeki ilgece yapışarak bir önek oluşturabilirdi (*ev+e kadar > ev e+kadar* gibi). Demek ki Türkçede dilsel çekilim gerilimi öneklerin ortaya çıkmamasını garanti altına almaktadır.

2.1.1. Yükleme Çekilim İlkesi

Çİ'nin en belirleyici, belirgin ve renkli yansıması yüklem ve onunla etkileşim içerisinde bulunan birimler (“üyeler”) arasındadır. Sebzecioğlu (2015a) ve (2015b)'de bu tür çekilim *Yükleme Çekilim İlkesi* adıyla yasalaştırılmıştır. Eklerin biçimbirimlere yapışması, Türkçe özelinde baş olan sözcüklerin sağa konuşlanması kendi içerisinde adacık çekimlenmeler olarak kabul edilse de bütün bunları tümce yapılandırması içerisinde belirleyen yüklemdeki çekilimdir. Yükleme Çekilim İlkesinin görünümüleri dilden dile farklılık gösterse de kendisi evrensel bir nitelik taşır. Bu evrenselliği bütün dillerde görülen yüklem merkezli tümce birliklerinden (belki “tümce öbeği”) anlamak mümkündür.

Yükleme Çekilim İlkesi ve Yüklem-içi Yapışma Koşulundan kısaca söz etmek Çİ'nin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Biçimci ve işlevci yaklaşımların üzerinde anlaştıkları olgulardan biri, yüklemün üyelerine dönük bir yönetim ağına sahip olmasıdır. Bu yönetim ağının merkezinde eylem bulunmaktadır. Eylemin içkin özellikleri yüklemün ortaya çıkacak nihai görünümü açısından belirleyicidir. Yüklemün taşıdığı kodların dışarıya doğru yansiyarak tümce oluşturması; *eylem öbeği* (verb phrase), *çekim öbeği* (inflectional phrase) veya *uyum öbeği* (agreement phrase) olarak genişlemesi olarak düşünülmüştür. Belirleyici ve karar verici gücüyle merkezi bir çekim alanı oluşturan yüklem, alanı dışındaki *sözlüksel biçimbirimler* (lexical morphemes) ve *dilbilgisel biçimbirimleri* (grammatical morphemes) kendisine doğru bükerek bir çekilim süreci başlatmaktadır. Biçimbirimlerden kimisi yüklemün bazı konumlarıyla dilbilgisel veya işlevsel bir uyum gösterdiği için bu çekimin yoğun olarak etkisinde kalmaktadır. Bütünleşme niteliklerine sahip ama bağımsız davranabilme noktasında zayıf bu tür birimler,

sahip oldukları yapışma eğilimlerini güçlendirerek yükleme doğru zamana yayılan bir çekilme sürecine girerler. Bu çalışmada, sözü edilen sürecin *Yükleme Çekilim İlkesi* adıyla terimleştirilebilecek genel bir yasa olduğu savlanmıştır (Sebzecioğlu, 2015a; Sebzecioğlu, 2015b).

(4) **Yükleme Çekilim İlkesi (Principle of Gravitation onto Predicate)**

Tümcede çekim alanı oluşturan yüklem, üye konumunda bulunan biçimbirimleri çeker. (“Predicate which forms the gravitational field in sentence pulls morphemes in which the argument position.”)

Temel (“baş”) sözcüklerin sağa konuşlanması Türkçeye özgü bir öbek kuralıdır. Bu çekilimi tümceden bağımsız bir ada çekilimi olarak düşünmektense gerçekte bütün sağa dallanmaların en büyük çekme gücüne sahip yüklem aracılığıyla gerçekleştiği söylenebilir. Yüklemin, belirleyici niteliği olan temel biçimbirimleri kendisine çekmesi, yine *Tabana Yakınlık Hiyerarşisi* ile bağıntılı bir sıradüzende gerçekleşmektedir. Söz gelimi, “adam gibi” ilgeç öbeğinde ilgecin sağda olması, tümce kullanımlarında yüklemin ilgeci kendisine doğru çekmesiyle açıklanabilir. Yani, tümce içerisinde yüklem tarafından en fazla çekimlenen ilgeç olduğu için ilgeç öbeğinde ilgeç, kendinden önceki ada göre sağda konumlanır. “adam” sözcüğü ilgeç kadar çekimlenmese de (ve hatta yüklem tarafından hiç çekimlenmeseydi bile) zaten ilgeçle olan çekim bağıntısı nedeniyle o da ilgeçle birlikte yükleme çekilecekti. Dünya güneşin etrafında dönüyor ama gemi nereye gidiyorsa içindekiler de oraya gidecektir. Bu durum bütün öbekler için geçerlidir.

Özne, nesne gibi sözdizimsel konumlara üye olarak yerleşen sözcükler ve o sözcüklere eklenen çekim ekleri yüklem tarafından ayrı ayrı çekimlenebilir. Bundan dolayı, sözcükleri ve ekleri tek bir terimle ifade etmeye olanak sağlayan *biçimbirim* (morpheme) terimi *Yükleme Çekilim İlkesi* tanımında özellikle kullanılmıştır.

2.1.1.1. Yüklem-içi Yapışma Koşulu

Biçimbirimlerin hepsi yüklem alanına girmeyi başaramaz. Bazıları için *yükleme yanaşma* (focal movement) veya yüklem sınırına geçici yapışma konuşucunun amaçladığı işlevi yerine getirmek için yeterlidir. Söz gelimi, *yeni bilgiyi taşıyan adların odakta* (focus) yer almak üzere yüklem sınırına yaklaşması, yani nesne konumuna yerleşmesi *paketlenen bilginin* (information packaging) iletilmesi için yeterlidir. Özne konumunda kalan üyeler, yüklem ve merkezindeki eylemle anlamsal töz açısından zayıf bir çekilim içerisinde. Yani, özne konumundaki üyenin yüklem ve merkezindeki eylemle anlamsal uyumu nesne konumundaki ada göre daha düşük; ancak biçimsel töz uyumu oldukça yüksektir. O hâlde çekim alanı

oluşturan dilsel birim (sözcük ya da öbek) kendisine doğru çektiği birime anlamsal ve biçimsel olmak üzere koşal (“çifte”) bir çekilim uygulamaktadır. Çekilimin iki taraflı bu yönü *koşal çekilim* (double gravitation) terimiyle adlandırılabilir. Yükleme ilişkin bu çekilim NGSC alanında gerçekleşir.

Özne konumundaki ad bilişsel süreçlerin daha öncesinde kendisinin söylemdeki varlığı için enerji harcanmış olmasından dolayı yüklemle olan zayıf yavaşma, onun anlamsal töz açısından bağımsızlığının kanıtıdır. Kısaca, zihinsel işlemlerde nesnedeki ada kıyasla daha canlı (ve tabii “bilinen”) olması onun çekilimden uzak bağımsız olabilme gücünü göstermektedir. Ancak, özne konumundaki ad biçimsel töz açısından yüksek bir çekilime uğramaktadır. Yüklem onu kendine bağlamak için çok fazla enerji harcarken uyum eklerini âdeta bir kanca gibi kullanır. Nesnede ise tam tersi bir durum söz konusudur. Anlamsal tözün çekimi, *yeni bilgi* olduğundan güçlü, biçimsel tözün çekimi zayıftır. Biçimsel tözün zayıf olmasının nedeni, tarihsel süreçte eylemle adın üzerine gelen durum ekinin yüksek çekilimler ardından yaklaşarak kalıplaşmasındandır (*-i sev-, -e bak-, -den sakın-* vb.). Yani, nesnenin aldığı durum ekiyle eylem artık bir birlik oluşturmuş, eylem ya da öbekselleşme düzeyinde yüklem nesnedeki ada artık güçlü bir çekilim uygulamasına gerek kalmamıştır. Dolayısıyla, çekilimde öznedeki biçimbirim gibi kimi üye uzak, kimisi nesnedeki gibi yavaş, kimisi de artzamanlı olarak gittikçe azalan yüksek çekilim sonucu yüklem-içi alana yapışık olarak dizilmektedirler. Her biçimbirimin yüklem alanına girip yapışmaması ortada *süzgeç* (filter) görevi gören bir koşul olduğunu göstermektedir. Bu koşul, Sebzecioğlu’nun (2015a) ve (2015b) çalışmalarından yola çıkılarak *Yüklem-içi Yapışma Koşulu* adıyla aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

(5) **Yüklem-içi Yapışma Koşulu (Condition of Inter-predicate Adhesion)**

(i) *Dilbilgisel, işlevsel ya da anlamsal olarak uyumlu biçimbirimler yüklem-içi alana yapışabilir. (“Grammatically, functionally or semantically compatible morphemes may adhere to inter-predicate domain.”)*

(ii) *Yüklem-içi yapışım artzamanlı bir süreç gerektirir (“Intra-predicate adhesion requires a diachronic process.”)*

Yüklem-içi Yapışma Koşulunda “yükleme uyumlu biçimbirimler” ifadesiyle kastedilen onların; bazen başka sözcüklerle *sözlükselleşme* (lexicalization) sürecine girebilecek niteliklere, bazen de sözlükselleşme süreciyle yetinmeyip daha uzun bir tarihsel süreçte *kip* (mood), *zaman* (tense), *görünüş* (aspect) gibi dilbilgisel kategorilerden (grammatical categories) birini taşıyabilecek veya taşıyacak yapının bir parçası olarak görev alabilecek çekilme gücüne sahip olmalarıdır. Bu koşul Chomsky’nin (1995) *doymazlık* (greed) kavramını çağırırsa da aynı şey

değildir. Doymazlık, bir üyenin sahip olduğu biçimbilimsel gerekliliklerin karşılanması amacıyla taşınmasını zorunlu kılan bir kavramdır (Chomsky 1995: s. 261). Ancak, doymazlık kavramı, yalnızca tümcedeki yüklem konumuyla ilişkili olmayan eşzamanlı taşımaları ve bu taşımaların sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesini sağlayan *özellik denetleme* (feature checking) süreçlerini de içermektedir. Yüklem-içi Yapışma Koşulunun ikinci maddesi, yüklem-içi alanda yapışmanın (3a-b)'de görüldüğü gibi, konuşucunun *biçemsel* (stylistic) tercihleri, Chomsky'ci *Evrensel Dilbilgisinin* (Universal Grammar) örtük veya açık *taşımaya* (movement) gibi bilişsel işlemlerini içeren anlık tümce üretimleri ile ilgili olmadığını belirtmektedir. Yani, yüklem-içi yapışma *artzamanlı dilbilim* (diachronic linguistics) içerisinde değerlendirilmelidir. Buna koşut, ortaya çıkan yapışma ilk aşamada sözlükselleşme süreciyle kendisini gösterse de, ileriki süreçlerde yeni bir işlevin ortaya çıkmasını veya var olan bir işlevin başka biçimbirimlerle ifade edilmesini sağlayan *dizgesel* (systemic) değişimleri içerir. Söz gelimi, {-mIş} ortaç (participle) ekinin temel yüklemde zaman, kip ve görünüş işlevlerini yüklenmesi dil dizgesine ilişkin köklü bir değişimdir. Yükleme yaklaşma veya yüklem sınırına yapışma da Çİ etkisi altında gerçekleşir; ancak bunlar kalıcı olmayan eşzamanlı üretimlerdir ya da tamamlanmamış artzamanlı bir sürecin henüz eşzamanlı bir kesitini yansıtmaktadır.

(6) a. **Biçemsel taşıma**

- a1. Ayşe [kitabı] rafa koydu.
a2. Ayşe rafa [kitabı] koydu.

b. **Örtük ve Açık Taşıma**

- b1. Who did you see who? (açık taşıma)
b2. Seni kim/ Ali gördü? (örtük taşıma)

Gerçekte Çekilim İlkesinin soyut bilişsel üretim dizgesinin basitçe *birleştir* (merge) işlemini daha iyi açıklayabileceğini bekleyebiliriz. Birimleri birleştirme, Minimalist Program ve aslında diğer işlevselci yaklaşımlarda da temel kavramlardan biridir. Ancak, yaklaşım farkını belirleyen temel soru şudur: *Birleştirme, gerçek dünyaya ait iletişimsel amaçlarla doğrudan ilişkili olarak mı gerçekleşmektedir, yoksa daha çok iletişim odaklı olmayan soyut bilişsel süreçlerin bir görünümü müdür?* Doğal olarak işlevselciler, birleştirme veya dizilimlerin daha çok iletişim odaklı gerçekleştiğini söyleyeceklerdir.

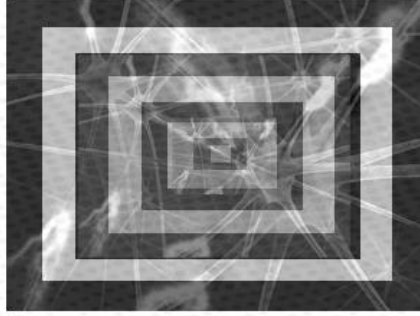
2.2. Çekilim Türleri

2.2.1. İçkin Sözlüksel Çekilim (İSÇ)

İçkin Sözlüksel Çekilim (İSÇ) için “Temel (core) biçimbilimsel çekilimdir” denilebilir. Evrensel dil (kalıtsal dilbilgisi) ve ana dili dizgesinin ana kuralları bu çekilim altında belirlenir. İSÇ alanının bir bölümü ve belki çekirdeği, Chomsky’ci Evrensel Dilbilgisi (“Üretici Dilbilgisi) ve diğer bazı kuramlarda varsayılan *sözlükçeden* (lexicon) oluşuyor olmalıdır. Crystal’ın (2003) dediği gibi, sözlükçe bazen *söz varlığı* (vocabulary) ile eşanlı kullanılıyor olsa da *sözlük* (dictionary) gibi yalnızca sözcük girdilerinin yer aldığı bir liste değildir. Sözlükçenin sesbilimsel, dilbilgisel ve anlambilimsel gibi sözcüklere ait çok temel bilgilerin bulunduğu bir depo olduğu düşünülebilir. Bu bilgiler, ışıktan bir ayna gibi, dikkat faktörünün en az olduğu düzlemde otomatik bir biçimde (“irade dışı”) üretime, yani Niyet Güdüllü Sözdizimsel Çekilim (NGSÇ) alanına yansiyacaktır. Sözlükçenin Şekil (1)’de görüldüğü gibi aşamalı bir yapısı (“aşamalı sözlükçe”) olmalıdır. En merkezde en az değişen temel bilgiler yer alırken dışarıya doğru, seçimlik olma oranı daha yüksek temel özellikler bulunuyor olmalıdır. Söz gelimi, *ayak* sözcüğünün /y/, /a/, /k/, /a/ seslerinden oluşacağı bunun da /a₁ /y₂ /a₃ /k₄ biçiminde dizileceği sözlükçenin merkezine yakın yerlerinde belirlenmiş ve bu ses sırasıyla bağlanmış olmalıdır. Bundan dolayı, üretim sürecinin ortasında veya sonunda sözcüklerin ek bir enerjiyle her defasında dizildiğini düşünmek Ekonomi İlkesine aykırı olacaktır. “Dizilmiyor ama denetleniyor” demek en nihai sesletme aşaması için daha kabul edilebilir olsa da bizce hâlâ tartışmaya açıktır. Denetlemenin sözcüklerin sessel dizimi değil, tümce düzeyinde gerçekleşmesi gereken ses olayları (*düşme*, *ötümlüleşme* gibi) için olması daha akla yatkın görünmektedir.

Söz konusu temel dizilime (/a₁ /y₂ /a₃ /k₄) karşın, *ayak* sözcüğünün ünlüyle başlayan bir ek aldığı en sondaki /k/ sesinin /ğ/ sesine dönüşeceği sözlükçenin merkezden biraz daha uzak yerlerinde asılı bir bilgi olmalıdır.

Şekil (1) İSÇ alanında aşamalı sözlükçe (hierarchical lexicon in ILG area)

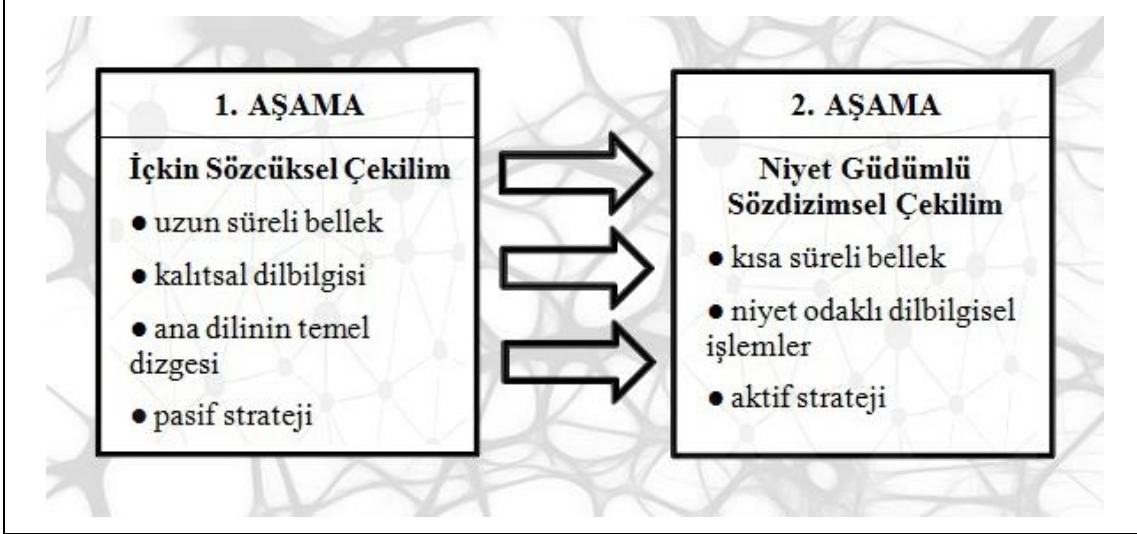

Biçemsel (stylistic) tercihler bu çekilim altında (yani İSÇ) gerçekleşmez. Ağırlıklı olarak dilbilgisinin anlambilim düzlemi ile ilişkilidir. Bu çekilim hem sözlüksel hem de sözdizimsel bilgiler taşır. Sözlüksel anlamda sözcüklerin hangi seslerle dizildiği, ünlü ve ünsüz uyumları gibi temel sesbilimsel kurallar da İSÇ alanında yer almaktadır. Türkçe özelinde düşünüldüğünde bir tabana yalnızca çekim ekinin değil yapım ekinin de hangi sırayla geleceği belirlenir. Genelgeçer ve temel dilbilgisel dizilimlerin bölgesidir. Pasif ve sabittir. NGSC’ye taban oluşturur. Bu anlamda NGSC’nin ilk aşamasıdır.

2.1.2. Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim (NGSC)

Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim (Intent-driven Syntactic Gravitation) dil kullanıcısının sözdizimsel amacına güdülenmiş ve bu amaç doğrultusunda yapısı belirlenmiş sözdizimsel bir çekilimdir. Öbekselsel çekilim olarak da adlandırılabilir. Bu çekilim bağlam duyarlıdır. Çekilim süreci gerektiğinde aktif hâle gelir. Konuşucunun niyetini gerçekleştirmek amacıyla aktif hâle geldiğinde temel dilbilgisel bileşim ve dizilim kodlamalarını İSÇ’den alarak yeni bir çekilim dizgesi oluşturur. İSÇ alanındaki dizilim kodlarının NGSC alanına aktarımı, bir tür yansıtma ya da aynalama olarak düşünülebilir. İSÇ, bir benzerini NGSC’de oluşturarak yeni ilişkilerle bağlantılanmak üzere orada kendisine ait bir benzetim (“simülasyon”) oluşturmaktadır. Bundan dolayı, Şekil (2)’de görüldüğü gibi, çekilimin ikinci aşamasıdır, denilebilir.

Şekil (2) Çekilim türleri (types of gravitation)

Özetle, NGSC'nin gerçekleştiği bölgede bağlama duyarlı ("edimbilimsel") tetiklenmeler mevcuttur. Aktif ve amaca uygun tasarlanan bir çekilim söz konusudur. Ağırlıklı olarak türetim değil çekim biçimbirimleri görev üstlenmektedir. NGSC bazı eylem çerçevelerinin (literatürde *yüklem çerçevesi* (predicate frame) veya *altkategori* (subcategories)) *değiştirim* (alternation) işlemiyle neden birden fazla olasılık içerdiği hususunda bir açıklama sunabilme gücüne sahiptir. Değiştirimler, NGSC'de gerçekleşmektedir. İŞÇ; *Usta alçıyı duvara sıvadı* ↔ *Usta duvarı alçıyla sıvadı*, *Çocuklar topu çalılıklara saklamış* ↔ *Çalılar topu saklamış* (örnekler Uzun 2003) gibi üye ya da rol değiştirimlerin işleyiş bilgisini taşımamaktadır. Bütün bunların yanı sıra üretilen tümcenin zaman, kip, görünüş, kişi, uyum gibi kategoriler açısından belirlenimi yine NGSC'de gerçekleşiyor olmalıdır. Bu kategorilerin çoğunun sözdizimsel alanda belirleyici olmaları, yani sözdizimsel öbek olmaları, NGSC'de oluşturulduklarını savını güçlendirmektedir.

NGSC dil kullanıcısının niyetiyle ilişkili olduğundan İŞÇ'ye göre işlemsel sonuç anlamında tahmin edilirliliği daha azdır. Determinist beklentiler daha az düzeyde karşılanır; bundan dolayı da daha belirsizdir. NGSC, bu yönüyle, Chomsky'ci Evrensel Dilbilgisinin altını çizdiği "dil yetisinin sonsuz sayıda tümce üretebilme potansiyeli"ni bünyesinde barındıran bir alandır.

2.3. Üretim Sürecinde Çekilim Stratejileri

Bu bölümde, İŞÇ ve NGSC'nin üretime dönük süreçlerde biçimlenme görünümleri ele alınacaktır.

2.3.1. İçkin Sözlüksel Çekilim Stratejisi

İŞÇ, *Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisini* temel düzeyde kullanmaktadır. Konuşucunun niyetine dönük herhangi bir tetiklenme söz konusu değildir. Temel dilbilgisel düzeye ilişkin bir çekilim gerçekleşir. Bu çekilim, belli bir yörünge düzeni içerisinde hareket eden güneş sistemine benzetilebilir. Çekilimin gerçekleşme yönleri, yani dizilim ve ilişkiler önceden belirlenmiştir. Veya, bir deneyde elektronları bir yerden başka bir yere gönderme işlemi için yapılacaklar dizisi gibidir. Elektronlar fırlatılır ama sonuçları için tam olarak açık bir sonuç belirlenemeyebilir. Bu bağlamda sözlükçeden çekilen temel sesbilgisel ve dilbilgisel bilgiler NGSC'ye yansıtılır veya fırlatılır. NGSC'de sık kullanıldığı için tortulaşmaya (belki “kalıplaşma”ya) başlayan birimler ise NGSC'den İŞÇ'ye aktarılır. O hâlde *dilbilgiselleşme* (grammaticalization), NGSC'de başlayan tortulaşmanın İŞÇ'de “taşlaşmaya” başlaması olarak da düşünülebilir. Dilbilgiselleşmenin sözlükselden dilbilgisel konuma bir değişim olduğuna ilişkin gözlemler (bk. DeLancey, 2004: 1591), bu savı desteklemektedir. İŞÇ alanında seçimlik, biçimsel stratejiler söz konusu değildir. Temel strateji, üretimin temel çekilim kurallarına göre düzenlenmesidir.

2.3.2. Niyet Güdümlü Çekilim Stratejisi

Niyete göre biçimlenen, üretimsel devingenliğin yüksek olduğu bir süreçte kullanılan stratejilerdir. Bilişsel hareketliliğe koşut nöronlar arası enerji hareketliliğinde de bir artışın söz konusu olabileceği öne sürülebilir. İŞÇ stratejisi yalnızca temel dizilim ve ilişkiler üzerineydi. Bundan dolayı, uzun süreli belleğin yer aldığı nöronlara daha yakın olarak daha az enerji harcanyor olabilir. Buna karşın, NGSC stratejisinde niyete göre belirlenmiş bilişsel bir tetiklenme söz konusudur. Bilişsel dilbilgisi düzenekleri niyete göre biçimlendiğinden fazladan bir enerjiye ihtiyaç duyarlar. İşlemler daha çok anlık biçimsel seçimler içerdiği için kısa süreli bellekte gerçekleşir, bununla ilişkili olarak otomatik işlemlerin azlığı daha dikkat odaklı işlemler içerir. Anlık işlemlerin fazlalığı bu stratejinin neden sözlüksel olmaktan çok sözdizimsel olduğunu açıklamaktadır.

2.3.3. Çekilim Stratejilerinin *Minimalist Program* Modellemesinden Ayrılan Yönleri

Bu bölümde, Chomsky'nin (1995) *Minimalist Program*'da (“Yetinmecî Çizgi”) ortaya koyduğu üretim modelinin Çİ temelinde ortaya çıkan üretime dönük dilbilgisi modelinden birkaç farklı yönüne maddeler hâlinde değinilecektir. Ancak, burada yanlış anlaşılmayı önlemek adına birkaç hususun altını çizmekte yarar var. Çİ, Chomsky'ci yaklaşımın temel paradigmalarına karşı çıkmaz. Belki Çİ, *sözlükçede* sözcüklerin ekleneceği birimlerle birlikte

hazır bulunuşun nedenine dair açıklama sunmaktadır. Yani, Chomsky'ci yaklaşım sözlükçede *kır-* eyleminin belirtme durumu alan bir nesne ile yalın durum alacak olan bir öznenin nüve biçiminde bulunduğunu varsayarken Çİ söz konusu bulunuşun nedenini açıklamayı hedeflemektedir. Tabii, Çİ, yukarıda söz edildiği gibi yalnızca İŞÇ varsayımıyla sözlükçedeki bulunuşlara bir açıklama getirmez; aynı zamanda sözlükçeden üretime giden sürecin de NGSC ile açıklanabileceğini söylemektedir. Çİ ile Minimalist Programda ortaya konan üretim modellemesi arasında belirgin olarak bulunan birkaç farka değinilecektir:

(i) Chomsky'ci üretim modellemesi sözdizim odaklıdır. Sözdizimsel işlemler, ağırlıklı olarak öbekler ve sözcükler üzerinden değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, sözdizimsel işlemlerini daha çok ekler üzerinden yapan Türkçe gibi dillerde kimi zaman bir zorlama unsuru olabilir. Çİ, *biçimbirim* kavramını önde tutarak yalnızca sözcükleri değil, dilbilgisel işlevleri bulunan çekim eklerini de üretimin bir parçası olarak ele almaktadır. Özellikle İŞÇ ile sözcük türeten yapım eklerinin tabana dizilim sırasındaki üretim sürecine de açıklık getirilmektedir. Dolayısıyla, yalnızca tümcede görev yapan çekim eklerine değil, sözlüksel görevi bulunan türetim ekleri için de bir açıklama getirilmiş olmaktadır (Bir sonraki bölümde, türetim eklerinin Çİ açısından Türkçedeki görünümüne ilişkin örnek verilecektir). Bu bağlamda, İŞÇ'nin sözcük dağarcığının beyinde yer aldığı, bir başka deyişle yukarıda değinildiği gibi uzun süreli belleğin yer aldığı bölgeye yakın gerçekleştiği üzerinde yeniden düşünülebilir. Eğer bu kanıtlanabilir doğru bir varsayım ise, İŞÇ temelinde konuşucunun niyetine göre oluşturulan NGSC aşamasında artık farklı nöronların görev aldığı öne sürülebilir. Yani, İŞÇ'de farklı bölgedeki nöronlar çekilim işlevi için görev alırken NGSC'de farklı bir bölgedeki (ama bir önceki bölgeye yakın) nöronlar daha farklı bir işlevle aktif hâle gelmektedirler. Bu değişim nöronlar arası bir tür görev değişimi olarak yorumlanabilir.

(ii) Chomsky'ci Evrensel Dilbilgisi eşzamanlı türetimler üzerine bir modellemedir. Buna karşın, Çİ, uzun süreli kimi çekilim türlerini artzamanlı değişimler olarak ele almaktadır (bk. Sebzecioğlu 2015a; 2015b). Çİ'nin bu özelliğine koşut gerçekleşim aşamaları olan İŞÇ ve NGSC'deki çekilimlerin bir yönü eşzamanlıyken uzun dönemleri içeren yönü artzamanlıdır. İŞÇ'de temel dizgeye ait çekilimler olduğu için artzamanlı değişimlerin gözlenmesi çok daha uzun dönemleri gerektirir. Bu tür değişikliklerin çıktısı metinlerle takip edilebilir. Söz gelimi, İŞÇ'deki ana dili dizgesine ait temel dizgenin değişimi için Türkçede Ohon Türkçesi ile günümüz Türkiye Türkçesini karşılaştırmak gerekir. Orhon Türkçesinden daha eski metinler elimizde olsaydı değişimin belirginliği daha görünür olabilecekti. NGSC, bağlam odaklı olduğu için anlık dizilimlerle ilgilidir. Anlık dizilimlerin sıkça üretimi zamanla İŞÇ bölgesine tesir eder. Kısaca anlık küçük değişimler, sıklığı arttıkça büyük ve kalıcı değişimlere dönüşür. Bu

dönüşüm, yokuştan aşağı yuvarlanan kartopuna benzetilebilir. Yuvarlanma sıklığı eklendikçe kartopu daha büyük ve görünür hâle gelir. Bu durumda Chomsky'nin değişmez ilkelerden oluştuğunu varsaydığı evrensel dilbilgisi, ilk ortaya çıkışı noktasındaki tartışmalar bir kenara bırakılacak olursa, binlerce yıllık genetik hafızanın biriken tortularıyla değişiyor olmalıdır. Ancak, binlerce yıllık kalıtsal insan dilinin değişimini gözlemlemek mümkün olmadığı ve bundan dolayı, dilbilgisel birimlerin çözümlenebilirliğine katkı sunamayacağı için bir kuramda değerlendirme dışı tutulması eleştirilemez. En nihayetinde bir kuram, az ya da çok, somut veriler üzerinden gitmek zorundadır. Yine de, öyle bir dil kuramı hayal edelim ki binlerce yıllık genetik değişimin veya genetik hafızanın taşıdığı dilsel dizgelerin değişim izlerine de bir açıklama getirsin! Tamamen soyut, felsefik ve bir o kadar da varsayımsal olarak görünse bile izlenebilir yüzyıllar içerisinde işleyip işlemediği denetlenebilir.

(iii) Eylem ve uyduları söz konusu olduğunda literatürde birçok terimle karşılaşılmaktadır: *eylem çerçevesi*, *altkategori*, *yüklem çerçevesi*, *eylem öbeği*, *çekim öbeği* vb. Bu husustaki terim enflasyonu kimi yönleriyle kuramsal yaklaşımdaki farklılıklardan kaynaklansa da aynı zamanda eylem ile uydu arasındaki ilişkinin tam olarak hangi üretim sürecinde gerçekleştiğine ilişkin bir belirsizliğin varlığına işaret etmektedir. Yani, eylem, uyduları olarak adlandırılan birimlerle *sözlükçede* mi, yoksa sözdizimsel türetim sürecinde yüklem merkezli hâline gelirken mi bağıntı kurmaktadır? Neden bir eylem farklı tümcelerde farklı durum ve *konusal rol* (thematic role) yüklemektedir? Bizce bu noktalar, hem biçimsel hem de işlevsel kuramlarda bazı yönleriyle belirsizliğini korumaktadır. Buna karşın İŞÇ ve NGŞÇ süreçleri eylem ve yüklemi birbirinden ayırarak birimleri uydu yapmak amacıyla kendine çekimleme sürecini, bir başka ifadeyle “uydulanma” sürecini de ikiye ayırmaktadır. Eylemin temel bir uydu çekim dizgesi bulunmaktadır. Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi altında gerçekleşen bu çekim İŞÇ bölgesinde gerçekleşir. Bu süreçte eylem çerçevesi veya eylem öbeği oluşur. Konuşucunun bir niyetine göre biçimlenene NGŞÇ bölgesinde ise yüklem çerçeveleri, çekim öbekleri, uyum öbekleri ya da zaman öbekleri oluşmaktadır. Demek ki NGŞÇ bölgesinde eylem öbeklerinin birçok temel olasılık içinden hangisiyle hareket edileceğine karar verilerek yüklemleşme sürecine girilmektedir. NGŞÇ'nin yukarıda neden *seçimlik* dizilimlerin süreci olarak değerlendirildiği, söz konusu yüklemleşme süreciyle artık daha iyi anlaşılabilir.

3. Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi ve Türkçe Üzerine Gözlemler

Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi, dilsel birimlerin *çekilim* açısından işleme süreçlerini görmemizi sağlamaktadır. Doğal olarak birimlerin işleme süreçleri İŞÇ'de farklı NGŞÇ'de farklı görünümle ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, bu bölüm, sırasıyla iki alt başlıktan

oluşturmuştur: *Türkçede Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi Açısından İçkin Sözlüksel Çekilim ve Türkçede Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi Açısından Niyet Güdümlü Sözdizimsel Çekilim.*

3.1. Türkçede Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi Açısından İçkin Sözlüksel Çekilim

Diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de rahatlıkla nesne *iç üye* (internal argumant), özne *dış üye* (external argumant) olarak tanımlanabilir. Chomsky'ci Evrensel Dilbilgisinde nesne ve özne konumuna durum ve rol yüklenmesine ilişkin çeşitli açıklama ve tartışmalar söz konusudur (bk. Chomsky 2014; Cook and Newson 1996; Radford 2006; Uzun 2000). Nesne konumunda bulunan üyenin eyleme yakınlığı öncelikli bir ilişkidir. Uzun süreli bellekle ilişkilidir ve daha sözlükseldir. Eylemin içkin sözlüksel anlamına daha yakın olduğu için veya olması gerektiği için pasif ve zayıf bir çekilim söz konusudur. Bu da *Ekonomi İlkesi* (Economy Principle) ile ilgilidir. Tabandaki çekilimin gücü, hâlihazırda kendisine en yakın konumda bulunan üyenin üzerinde daha düşük olacaktır. Bunun bir tür enerji tasarrufu olarak düşünmek mümkün. Buna karşın taban, özne gibi kendisinin içkin özelliklerine daha uzak bir konuma daha güçlü bir tözsel çekilim uygulamak zorundadır. Onu yörüngesinde tutmak için buna mecburdur. Bu durum aşğın kendisinden kaçan sevgiliye harcadığı enerjiyle açıklanabilir. Sevgilinin aşğın zihninde etkin olmasına karşın uzaklığı, aşğın harcadığı emeği daha da artıracaktır. Bundan dolayıdır ki, Türkçede ve aslında diğer dillerde de en fazla ekonomi özne üzerinden gerçekleşmektedir. Özne düşürmek bunun en önemli kanıtlarından biridir. Tabanlar özneye o kadar fazla çekilim uygulamaktadır ki mümkün olabildiği yerde onu silerek gerilimi azaltmakta kendini dinlenmeye almaktadır. Öznenin kolayca düşebilmesi, yukarıda değinildiği gibi, bağımsız davranabilme özelliğinin daha fazla olmasıyla da ilişkilidir. Bağımlılık derecesi yüksek nesne konumu zaten az bir enerjiyle çekimlendiği için böylesine bir tasarrufa gerek bulunmamaktadır. Söz konusu tasarruf söylem bağlamında genellikle dereceli olarak gerçekleştirilmiştir. Yani özne birden silinmez. (7a2)'de olduğu gibi adıyla temsil edilir. En son, tözünü yüklemdeki uyumun güvencesine bırakarak görünmez olur. Yani, yüklemdeki uyum ekleri (uyum ekleri çekilimi sağlamlaştırmak için bir çeşit “kanca” olarak düşünülebilir) çekilime ek bir güç ve rahatlık getirmektedir. Bu kolaylık özne düşürümünün gerçekleşimine destek olmaktadır.

(7) Dereceli Çekilim Azaltma (Reduce Gravitation Gradually)

- a1. Ali_{ÖZNE} sınıfa yine güzel simitler getirdi-Ø
- a2. O_{ÖZNE} sınıfta herkesin kavruk Ankara simidini çok sevdiğini biliyordu-Ø
- a3. Ø_{ÖZNE} hiç beklemeden simitleri arkadaşlarına dağıttı-Ø

Dereceli Çekilim Azaltma (veya “Aşamalı Enerji Düşürümü”) arabalardaki kademeli fren sistemine benzetilebilir. Hızla giderken frene birden ve güçlü bir biçimde basılırsa arabanın

içindekiler öne doğru itileceklerdir. Ancak kademeli olarak frene basılırsa savrulma katsayısı azalacaktır. Özne düşürme veya özneyi silme özne düşüren diller için geçerlidir. Özne düşürmeyen İngilizce gibi diller çekilimin gücü ve gücün ekonomi ilkesi gereğince düşürülmesi hususunda bir istisna gibi duruyor olabilir. Ancak, İngilizcede özne-yüklem uyumunun Türkçedeki kadar güçlü olmaması yüklemdeki özne çekiminin her zaman daha güçlü olmasını gerektirmektedir. Yani, İngilizce, özneyi silerek çekilime ait enerji harcamasında kısıtlama yapamamaktadır. Bütün bunlara karşın, İngilizcenin asla özne düşürmeyen bir dil olmadığı söylenemez. Söz gelimi, konuşma dilinde “Love you” gibi yapılara rastlamak mümkündür.

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak nesne konumundaki bir adın çekiliminin İÇS alanında gerçekleştiği söylenebilir. Özne konumundaki adın çekilimi ise NGŞÇ alanında gerçekleşir. Bu yüzden çekilim dilbilgisel boyutta gerçekleşir. Ad özne konumuna, yalın durum özne konumuna çekimlenir. Butt (2005), *konumsal durum* (positional case) kavramı içerisinde yalın durumu da örnek olarak vermektedir. Ona göre, yalın durumun işaretlenmesi konum aracılığıyla belirlenmektedir (s. 22). Bu tür betimleme NGŞÇ alanında gerçekleşen çekilim türüyle benzer bir açıklama içermektedir.

Türkçede özne-yüklem uyumu güçlüyken nesne-yüklem uyumunun zayıf olması yine Ekonomi İlkesi ile ilişkilidir. Eylemin merkez olduğu yüklemde eylem, nesneyi yanında tutmak için çifte bir çekilim uygulamamaktadır. Taban, kendisine içkin özellikleriyle bağlı üyenin verdiği güvenle ona daha az çekilim uygulamakta, daha az enerji harcamaktadır. Buna karşın, özne konumundaki birimin kütlesi, hem tabana doğru çekimlenmekte hem de uyum ekleriyle bağıntısı güçlendirilmektedir. Öznenin tabana çekilimi o kadar yüksektir ki tözü olmayan bir durumla kodlanmaktadır: *yalın durum*. Bu bir paradoks gibi durmaktadır. Güçlü çekilimde güçlü kodlanma sonucu beklenirdi. Oysaki güçlü bir biçimde çekimlenen özne tözsüz kodlanmıştır. O hâlde, şöyle bir çıkarımda bulunulabilir: *Çekilimin gücü arttıkça birimin açık kodlanma derecesi azalır*. Eylemine göre eklenen ve bir tözü olan bir durum ekinden sıfır biçimbirime kadar uzanan bir kodlanmada bu işlem süreci, bir azalım sürecidir. Buna karşın, nesne konumu genellikle tözü olan belirgin durumlarla kodlanır. Nesne konumundaki ad, durum eki birlikteliğiyle tabana daha yakındır. Bundan dolayı, tabana yakın olma bedeli taban için daha az ağırdır. Ancak, yalın nesnelere çekimi öznenin çekimine benzer. Herhangi bir durum eki almamış yalın nesnenin, durum eki almış nesneye kıyasla yükleme çekilimi güçlüdür. Bu güçlü çekim özne ve nesne konumunun belirlenmesi hususunda dil kullanıcısının harcadığı zihinsel enerji ile de ilgilidir. Özne ve nesne konumu yalın durum aldığından yüklem ve onun merkezi olan eylem yalın nesneyi aynı özne gibi kendisine güçlü bir çekilim uygular. Bu çekilimin gücü o kadar fazladır ki, yüklemle nesne bileşik eylem eğilimine girer ve hatta *ilan*

ver- gibi kalıcı birimler ortaya çıkar. Nesne konumunda açık bir durum eki almış ad, konumunu sağlama aldığından hem yükleme yapışacak bir çekilime maruz kalmamakta hem de buna bağlı olarak *çalkalama* (scrambling) aracılığıyla tümcenin çeşitli yerlerine taşınabilmektedir: *Ali kitab-ı okudu, Kitab-ı Ali okudu, Ali okudu kitab-ı.*

Özne ve nesnenin yükleme olan çekilim ilişkisini vahşi ve evcil hayvanların insanla olan ilişkisiyle örnekleme mümkündür. Bu, kedi-gergedan karşıtlığından yola çıkılarak anlatılabilir. Kedi insana en yakın evcil hayvanlardan biridir. Yaşam alanlarımız ortak, yaşama biçimlerimiz birbirine engel özellikler içermez. Aramızdaki ortak noktanın, ki buna çekim de denebilir, gücüne koşut bir kediyle aynı mekanda yaşamak için büyük enerji sarfına gerek bulunmamaktadır. Bir javan gergedanının ise, kediyle kıyaslanınca yaşam alanı ve biçimi açısından insanla ortaklığı oldukça azdır. Eğer bir javan gergedanını evde beslemek istiyorsak muhtemelen çok daha fazla enerji harcamak gerekecektir. Onu evde tutabilmek için harcanan çaba bizi çok daha fazla gerecektir. Kısaca, javan gergedanı tür olarak bize uzak olsa da onu yakınımızda tutmak için harcadığımız enerji fazladır. İnsana yakın olan kedinin yok olma tehlikesi bulunmamasına rağmen javan gergedanı soyu tükenmek üzere olan türler arasındadır. Bu benzetme kedi misali nesnenin eylemle sözlükçede bir arada ve daha uzun süre yaşamasıyla javan gergedanı misali öznenin eyleme uzak olmasından kaynaklı olarak geçici olması ve sözlükçeye yerleşmeden silinmesiyle ilişkilendirilebilir.

[+canlı], [+insan] ve [+denetim] özellikli adların Kılıcı rolüyle özneye konuşlanmaları daha birincildir. Eylem merkezli yükleme uzak konumlanması da bununla açıklanabilir. Kılıcı edicidir, iş yapandır, işten etkilenen değildir. Nesne genellikle Kılıcının yaptığı eylemden etkilenen bir ad barındırır. Nesne konumunda bulunana Etkilenen rolü, eylemle en yakın ilişki içerisinde. En nihayetinde Etkilenen eylemin gerçekleşim yönü üzerindedir. Kılıcının yapılan eylemle ilişkisi yalnızca tetiklemedir. Bu bağlamda eylemin doğrudan muhatabı değildir. Buna rağmen, [+canlı], [+insan] ve [+denetim] özellikleri nedeniyle özne konumunda bulunan Kılıcı zihinde oldukça canlı bir üyedir; o kadar canlı, renkli ve dikkat çekicidir ki eylemin çekilimi hızlandırması veya güçlendirmesi noktasında iştah açıcıdır.

Yapım (türetim) eklerinin tabana çekilim oranı çekim eklerine göre daha fazladır. Bundan dolayı, yapım ekleri işlek ekler değildir. Hareket kabiliyetleri zayıftır. Yapım eklerinin kendi aralarındaki tabana çekiliminde bile farklı oranlar söz konusudur. Söz gelimi, eylemden ad türeten {-GI} ekiyle (*sil-gi, bil-gi* vb.), addan ad türeten kılıcı eki {+CI} ekinin (*simit+çi, baklava+cı, yalan+cı, gazoz+cu, mendil+ci* vb.) çekilim oranı aynı değildir. {-GI} eki {+CI} eki kadar işlek değildir; buna karşın {-GI} kadar yükleme çekimlenmeyen {+CI} eki hem daha işlektir hem de çekim eklerine daha yakın bir işleve sahiptir. Yapım ekleri daha fazla çekilim

altında oldukları için çekim eklerine kıyasla tabana daha yakındırlar. Tabana yakın olmaları onları yüklem çekim etkisinden kurtarıırken sözlüksel birimler olarak kalmalarını sağlamaktadır. Çekim eklerinin tabana uzak olmaları ise yüklem çekilimi altına girmelerine ve dolayısıyla sözdizimsel birimler olarak görev almalarına yol açmaktadır. Bundan dolayıdır ki, tarihsel süreçte çekim eki olma niteliğini kaybederek yapım ekine dönüşmüş ya da $\{+CI\}$ gibi çekim ile yapım eki olma arasında kalmış eklerin İŞÇ alanı içerisinde, sözdizimsel görevi bulunan çekim eklerinin ise NGŞÇ alanı içerisinde işlemlendiğini düşünmek mümkündür.

3.2. Türkçede Tabana Yanaşıklık Hiyerarşisi Açısından Niyet Güdüllü Sözdizimsel Çekilim

Türkçede, *çalkalama* işlemine NGŞÇ açısından bakmak gerekmektedir. Bunun nedeni, çalkalamanın konuşucunun niyetine bağlı biçimsel bir yön içermesidir.

Dilbilgiselleşme (grammaticalisation) sürecini, İŞÇ'den NGŞÇ bölgesine geçişlerdeki sözlüksel aşınım bağlamak mümkündür. İŞÇ'de sözcükler, NGŞÇ'de sözdizimsel görev aldıkça sözlüksel anlamlarını sözdizimsel veya dilbilgisel anlama doğru evirirler. Yani, sözlüksel anlam aşınır onun yerini sözdizimsel anlam alır. Sözdizimsel anlam işlev temellidir. Bu aşınım veya dönüşme artzamanlı bir süreç gerektirmektedir. Dilbilgiselleşme süreci aslında bir ekonomidir. Bir sözcüğün konuşucunun niyetine göre her seferinde sözdizimsel bir işleve bürünme çabası, fazlaca enerji gerektirdiğinden sözcüğün kendini zamana yayarak dönüştürmesi daha stratejik görünmektedir. Eski Türkçede *taki* “dahi, bile” sözcüğünün bir versiyonunun $\{dA\}$ bağlacına evrilmesi, temel anlamı “iliştirilerek, iliştirilen” gibi verilebilecek *ile*'nin bağlaç ve zarf yapan bir sözcüğe bürünmesi ve hatta sözcüklerle birleşen bir araç ekine (*otobüs-le*) dönüşmesi, ünlülü ulaş alan *gel-* eyleminin “gelerek, gelip” anlamından saat bildirmede kullanılan *geç-e* sözcüğü olarak kalıplaşması (“saat üçü beş *geçe*” gibi) dilbilgiselleşmeye örnek olarak verilebilir. Saat bildirimlerinde kullanılan *kala* benzer bir süreç içermektedir. Bugün yardımcı eylem olarak adlandırdığımız *et-*, *kıl-*, *ol-* gibi eylemlerin, kurallı bileşik eylem (tasvir eylemleri) yapılarında kullanılan *bil-*, *gel-*, *dur-*, *yaz-* gibi eylemlerin sözlüksel anlamlarını yitirerek dilbilgisel anlama dönüşmeleri yine Türkçenin dilbilgiselleşme örnekleri olarak verilebilir.

Öyle görünüyor ki, İŞÇ ve NGŞÇ birbiriyle etkileşim içerisinde bulunan üretim alanlarıdır. İŞÇ'deki birimler NGŞÇ'ye eşzamanlı kullanımlar olarak yansıtılır. NGŞÇ'deki eşzamanlı kullanımların sıklığı dilbilgiselleşmeyle sonuçlandığında, dilbilgiselleşen söz konusu birimler İŞÇ'nin sabit ve temel envanteri hâline dönüşür. Bu tasarıma göre İŞÇ'nin sürekli gelişen bir temel birim varlığına sahip olması gerekir ama giren envanterin yanında dilde kullanımı düşen birimler de bulunmaktadır. Söz gelimi, $\{-(y)AcAK\}$ biçimbiriminin temel

yüklemdeki görünümü Türkçede oldukça yenidir ama bu yeni envantere karşın {-DAÇI}, {-gAy}, {-IsAr} gibi gelecek zaman bildiren dilbilgisel birimler farklı dönemlerde çoktan kullanımdan düşmüş bulunmaktadır.

4. Sonuç

Atom altı dünyada evrendeki her şeyin parçacık ya da dalga olduğu ve bazı durumlarda enerjiye dönüşebildiği doğruysa, dilin de uzay-içi evrensel bağıntılar temelinde hareket ettiğini söylemek çok da abartılı olmayacaktır. En azından, bu söylem, evrenin fiziksel ilkeleriyle dil arasında herhangi bir bağıntı olmayacağını söylemek kadar iddialı değildir. Çekilim İlkesi de Biyo-dilbilimin ötesinde evrensel fizik yasalarıyla ilişkili varsayımıyla benzer bir güdülenme içermektedir. Bu ilke, atom ve atom altı parçacıklarda gerçekleştiği varsayılan çekim ve enerji ilişkilerinin dilsel dizgelerin oluşum süreciyle de ilgisi olabileceğini anlatmaktadır. Böylesi bir güdülenmenin oldukça soyut ve varsayımsal olduğu doğrudur. Üstelik, evrensel bağıntılar gösteren maddelerin hangi güçle dili veya düşünceyi oluşturduğuna, yani yönetici aklın veya enerjinin ne olduğu sorusuna (yani “beden-zihin problemi”ne) henüz herkesce kabul edilen bir yanıt bulunamamıştır (tartışmalar için bk. Chomsky 2017; Durakoğlu ve Ay 2012). Bundan dolayı, en azından şimdilik, dilin konuşma ve yazı diline ait çıktılarında hareket etmekten; Beyindilbilim, Biyo-dilbilim ve bilişsel bilimlerin yöntem ve verilerinden yararlanmaktan başka çare yok gibi görünmektedir. Gerçekte, önemli verilere genler ve özellikle nöronlar ile atom ve atom altı parçacıkların bağıntılarının açıklanması ile ulaşabileceğiz. Biz de bu çalışmada Türkçede *söz sırası* (word order) açısından üye konumlama işlemi, özne-yüklem ilişkisi, Kılıcı rolünün seçimi, çekim ve türetim eklerinin çekilim açısından birbirlerinden ayrılan özellikleri, ek düzeyinde dilbilgiselleşme gibi Türkçenin somut verilerinden yararlanarak dil üretim dizgesini anlayabilmeyi denedik. Bilimin kanıtlanabilir ve denetlenebilir ilkelerini yıkmamak adına somut verilerin önemi yadsınamaz. Birçok kuramsal çalışma, somut veriler üzerinden kanıtlanmaya çalışılan soyut varsayımlar içerdiğinden, bu çalışmada ortaya konan düşünme biçiminin bilime çok da yabancı olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Atom ve atom altı düzeyde gerçekleşen ilişkisel süreçlerin evrenselliği, bütün organik sistemlerin aynı ilkelerle hareket ettiğini göstermektedir. Söz gelimi, insandaki H₂O ile bir kedideki aynı özellikler sergilemektedir. Ne var ki, bu tespit, yanıtlanması gereken birkaç soruyu da içerisinde barındırmaktadır: *Büyük ölçekli evrenle küçük ölçekli evren gerçekten benzer ilkelerle mi çalışmaktadır?; Hangi evren dilin ilkeleri hususunda daha belirleyici bir rol oynamaktadır?; Büyük ölçekli evrenle küçük ölçekli evren gerçekten benzer ilkelerle çalışıyorsa nasıl oluyor da dil sistemi, işitme sistemi, görme sistemi gibi birbirinden bağımsız sistemler ortaya çıkabilmektedir?* Bütün bu sorular doğrudan fiziğin ve biyolojinin alanına girse de

özellikle son soru *Çekilim İlkesinin* temel varsayımını paradigmatik olarak zayıflatmaktadır. Dil yetisinin hem evrensel ilkelere bağlı ama hem de kendi içerisinde bağımsız ve özgün bir organik sistem olduğunu söylemek içerisinde çelişkiler barındırmaktadır. Gerçekte uzay-içi evrende bulunan bütün varlıklar benzer bir sorunun muhatabıdır; yani, nasıl oluyor da uzay-içi evrensel ilkeler farklı görünümde varlıklar oluşturabilmektedir. Atom ve atom altı evrensel ilkelere rağmen insan ve kedi diye iki farklı varlık nasıl ortaya çıkmaktadır? Biyolojik dizilimler bütün bu soruların yanıtını karşılıyor mu? Bunlar dilbilimden ziyade fizik ve biyolojiyi ilgilendiren zor sorular. Şimdilik, *Çekilim İlkesini* açıklarken Chomsky'nin (2004) belirttiği gibi, dil yetisinin özerk bir sistem olduğunu önvarsaymaktan başka çaremiz bulunmamaktadır.

Çekilim İlkesi, Minimalist Programda *seç* (select), *birleştir* (merge), *taşı* (“internal merge”) olarak adlandırılan işlemlerin daha derinden bir açıklamasını sunabilir veya etrafında genişleyen kavramlar ve açıklamalar *dilbilimde bir Çekilim Kuramına* (Gravitation Theory in linguistics) evirilebilir. Elbette bir dilbilim kuramının dil dizgesinin bütününe ilişkin az ya da çok bir açıklama getiriyor, bu açıklamaların birçok dil tarafından paylaşılıyor ve diğer disiplinlere yaptığı gönderim ve olasılıkların doğrulanabiliyor olması gerekmektedir. En azından *Çekilim İlkesinin* bu çalışmada ortaya konan dilsel gerekçelendirmeler yanında *geçişim* (incorporation), *bilgi yapısı* (information structure), *bileşik sözcüklerin* (compound words) oluşumu gibi dilin birçok alanına ilişkin açıklamalar ve öneriler sunabildiğini de belirtmek gerekir. Bu çalışmanın sınırlılığından dolayı, söz konusu yapıların *Çekilim İlkesi* ile yorumlanmalarına ileriki çalışmalarda değinilecektir.

Kaynaklar

- BUTT, M. (2005). *Differential Case Marking Theory (DCT)*. <http://www.hum.uit.no/a/svenonius/papers/butt05caseho.pdf> (erişim tarihi: 31.03.2016).
- CHOMSKY, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: MIT Press.
- CHOMSKY, N. (2004). *Biolinguistics and Human Capacity. Delivered at MTA, Budapest, May 17, 2004*, <https://chomsky.info/20040517/> (erişim tarihi: 20.03.2016).
- CHOMSKY, N. (2007). *Of Mind and Language. Biolinguistics*, Vol 1, 9-27.
- CHOSKY, N. (2014). *Dilin Mimarisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- COOK, V.J. and NEWSON, M. (1996). *Chomsky's Universal Grammar: An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- CRYSTAL, D. (2003). *A Dictionary of Linguistics & Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- DELANCEY, S. (2004). *Grammaticalization from Syntax to Morphology. Morphology. An International Handbook on Inflection and Word-formation (ed: Booij, G., Lehmann, Ch., Mugdan, J.)*. Volume 17.2. Berlin: Walter de Gruyter, 1590–1599.
- DEMİRBUKER, D. K. (2010). *Antioksidan Etkileşimleri: Polifenol-Protein Etkileşimleri. Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi [GTED]*, 3, 9-16.

- DURAKOĞLU, A. ve AY, V. (2012). Descartes ve Searle'de Zihin Problemi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi [FLSF]*, 13, 187-200.
- ERKAN, H. (2012). Temel Teknolojik Paradigmatik Kaymalardan Sosyal Bilimlere Yansımalar. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 45, 125-148.
- GREENBERG, J. H. (1963). Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements. *Universals of Grammar (ed: Joseph H. Greenberg)*. Cambridge, Mass: MIT Press, 73-113 (Reprinted in [204]), 40-70.
- OYMAK, R. (2013). Türkçe Eğitiminde Dil Üretimine Dayalı Sözce Üretimi Becerisi Eğitimi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi [Jret]*, C. 2, 1, 197-205.
- RADFORD, A. (2006). *Minimalist Syntax: exploring the structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEBZECİOĞLU, T. (2015a). Yükleme Çekilim İlkesi Altında Eylemsi Eklerinin Yüklem-içi Yapışma Süreci. *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]*, 31, 201-210.
- SEBZECİOĞLU, T. (2015b). {-(y)ErEk} Ulaş Ekinin Yüklem-içi Yapışma Sürecine Girememe Nedenleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi [ASOS Journal]*, 9, 201-209.
- SEBZECİOĞLU, T. (2016). *Dilbilim Kavramlarıyla Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- SEÇKİN, T. (2011). İşlevsel Biyolojik Malzemelerin Hazırlanmasında Atom Transfer Radikal Polimerleşmesinin (ATRP) Kullanımı. *Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, (1), 1, 1-8.
- ŞENGÜN, A. (1959). Atom Enerjisi ve Biyoloji II. *Acta Biologica Turcica (Türk Biyoloji Dergisi)*, Sayı 1-2, s. 3-6.
- UZUN, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.
- UZUN, N. E. (2003). Levin 1993'ün Sözlüksel Üye Değişimleri: Türkçe Üzerine Bir Deneme. *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*. İstanbul: Multilingual.
- VAROL, T. vd. (2004). Yüksek Yerçekimi Koşullarının Yenidoğan Rat Beyin Gelişimine Etkisinin Stereolojik, Morfolojik ve Histokimyasal Açından İncelenmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 3, 143-149.